

SİNOPE'NİN KARADENİZ TİCARETİNDEKİ YERİ VE TİCARET ÜRÜNLERİ*

Arş. Gör. Özdemir Koçak** □

Konumu:

Karadeniz Bölgesi ve hinterlandı bellibaşlı hammadde yataklarına sahip olmasından dolayı, tarihin çeşitli dönemlerinde olduğu gibi, eskiçağ dünyasında da önemli bir yer tutmuştur. Buna, deniz ürünleri: Güney Rusya tahılı ile Doğu ve Güneydoğu Karadeniz madenleri neden olmuştur.

Tarihi yol güzergahlarının bu kıyılarda son buluşu, Karadeniz liman şehirlerinin değerlerini daha da arttırmıştır. Bu güzergah 'Kuzey-Güney Yolu' denen ve Akdeniz ile Karadeniz liman kentlerini birbirine bağlayan bir hattır. Klasik Dönemde Sinope ve Amisos şehirlerinden inen bu yollar Amaseia'dan (Amasya) güneybatıya yönelir. Hattusa (Boğazköy) yakınlarından ve Tavion'dan (Tavium) sonra Yozgat'tan geçen yol güneydoğu yönünde devam eder. Burada doğu-batı anayolları ile kesiştikten sonra Boğazlıyan'ı ve sonra Kızılıрмаğı Kayseri yakınlarındaki Çokgöz Köprü'de aşar. Elkillet üzerinden Kaesereia-Mazaka'ya (Kayseri) varır (1).

Kaesereia'dan Akdeniz'e olan bağlantıyı iki anayol sağlamaktaydı. Bunların ilki Kaesereia'dan sonra Develi, Firaktin, Taşcı, Cezbel, Kirazbel'i (Üskiyenbel) geçtikten sonra Kozan (Sision) üzerinden Kilikia'ya inmekteydi. İkincisi ise Pozanti'dan (Paduwanda, Podandos) devamla Gülek Boğazı'ndan (Pylal Kilikia) ve Uluborlu'dan (Tyana) geçerek güneyde Kilikia Pedlas'a inmektedir (2).

** S.Ü.Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi.

* Bu çalışmam sırasında değerli yardımlarını esirgemeyen hocalarım Prof.Dr. Mehmet ÖZSAIT ve Prof.Dr.M.Taner TARHAN'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

(1) Munro, J.A.R., "Roads In Pontus, Royal and Roman", *JHS*, XXI (1901), s.52 vd.; Leaf, W., "The Commerce of Sinope", *JHS*, XXXVI (1916), s.3.

(2) Munro, J.A.R., a.g.m., s.53 vdd.

Herodotos'da Sinope-Soloi (Mezlitli) ya da Amisos-Issos (İskenderun) arasında yer alan ve Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan bu yoldan sözedilmektedir:

"...Demek ki Halys Irmağı hemen bütün Asya'yı bir kıyısından öbürüne kesmiş olur: Bir yanda Kıbrıs Adası'nın karşısına rastlayan kıyı (Kilikia), öbür yanda Karadeniz kıyıları. Burası bir çeşit boyun noktasıdır ve ayağına çabuk bir adam bu yolu beş günde alabilir." (3)

Buna ek olarak, bölgenin en önemli limanlarından birisine sahip olan Sinope (4) , bu özelliğini denizin kendisine sağladığı avantajlarla birleştirmesini bilmiştir. Bu ise hemen bütün eskiçağ tarihi boyunca şehrin refah düzeyinin belli bir seviyenin üzerinde olmasına neden olmuştur. Deniz ürünlerinin sağlanması başta olmak üzere: hinterlanddan gelen farklı ticari ürünlerin pazarlanması da bu önemli avantajlar arasındadır.

Sözü edilen ihracat olayı Sinope'nin geniş bir coğrafyada etki göstermesine neden olmuş ve şehrin ticareti, kıyı bölgelerde Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğlisi), Kytorus, Karambis (Kerempe Bumu), Ionopolis, Amisos (Samsun), Kotyora (Ordu), Kerasos (Giresun), Trapezus limanlarını: daha uzakta ise Rodos, Delos ve Ege Adalarıyla, Attika ve bütün Yunanistan'a ve hatta Mısır'a kadar uzanmıştır (5) .

Tarihsel Süreç*

Sinope en erken M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına rastlayan kolonizasyonu (6) sonrası siyasal ve ticari yönlerden canlılık göstermeye başlar. Bu, Grekler'in Karadeniz kolonizasyonu ile paralel bir ivme göstermektedir.

(3) Herodotos, I.72. Ancak bu iki kıyı arasının yaklaşık 900 km. olduğu gözönüne alınırsa, Herodotos'un bu yolun 5 günde alınabileceği önerisinin abartılı olduğu anlaşılır.

(4) Stoop, M.W., "Ancient Armene and Its Harbour", *Anatolica*, VI (1977-78), s.117 vdd.; Graham, A.J., "The Colonial Expansion of Greece", *CAH*, III/3 (1982),s.122.

(5) Robinson, D.M., "Ancient Sinope", *AJP*, XXVII-2(1905), s.151 vdd.; Rostovtzeff, M., *Iranians and Greeks in South Russia*, Oxford 1922, s.63.

Head, B., *Historia Numorum*, London, 1911, s.508: BMC, s.98, pl.XXII/11-12.

* Bu bölümde Sinope'deki Grek kolonizasyonu, Phryg ve Kimmer unsurlarının varlığı gibi konuları ele almadık. Çünkü bunlar hem tartışmalı ve hem de aynı bir çalışmayı gerektirecek kadar geniş konulardır. Bunun yanında konumuzun da biraz dışındadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Tarhan T. (Eskiçağ'da Kimmerler Problemi, İstanbul, 1972), s.121 vdd.; Akurgal, E., "Sinop Kazıları", *TAD*, VI-1 (1956), s.48 vd.; Boysal, Y., "Sinop'un En Eski Buluntuları ve Kolonizasyonu Hakkında", *TAD*, VIII-2(1958), s.26

(6) Sinope kolonisinin kuruluş tarihi tartışmalıdır.Kaynaklarımızdan Pseudo-Skymnos (Phlologus: Zeitschrift für das Klassische Altertum, Suppl.Bd. XIV-1 (1921), s.30-31) 947'de M.Ö. 710/700 yıllarını ver-

M.Ö. 6. yüzyıl başlarından itibaren bu canlılık artar. Özellikle arkeolojik malzeme bunun en önemli kanıtı durumundadır (7) .

Alyattes ve Kroisos (M.Ö. 561/560- 547/546) devrinde Sinope ile hinterlandının Lydia egemenliğinde olduğu anlaşılır (8) Fakat M.Ö. 547/546 yıllarında Pers Kralı Kyros'un Kroisos'u yenmesiyle bu şehir ve çevresi de Pers egemenliğine girer (9) .

Dareios I'den (M.Ö. 521-486) itibaren Pers toprakları satraplıklara (nomos: vergi bölgesi) ayrılmıştır. Sinope ve hinterlandı da üçüncü satraplığa katılmış ve Perslere vergi vermeye başlamıştır (10)

M.Ö.500 yılında patlak veren İonia İhtilali Karadeniz Bölgesi ve Boğazlar'ın ne derece stratejik öneme sahip olduklarının göstergesidir. Anadolu'daki Pers egemenliğinin Batı Anadolu Grek şehirlerinin ticaretine darbe vuması sonucu ortaya çıkan bu ayaklanma kısa zamanda bastırılmış: ayaklanmanın elebaşı ve Sinope'nin ana şehri olan Miletos zapt ve tahrip edilmiştir (M.Ö.494). Aynı şekilde diğer şehirler de önemlerini yitirmiş olmalıdırlar. Bunlardan Sinope de ticaretle beslendiği için olumsuz olarak etkilenmiştir (11) .

M.Ö.480 yılında Greklerle Persler arasındaki Salamis Savaşı'na katılan 1200 gemilik Pers filosu içindeki 80 geminin Pers işgali altındaki şehirlerden toplandığı bilinmektedir. Diodoros'dan öğrendiğimize göre bunların arasında muhtemelen Sinope'nin de gemileri vardı (12) .

mektedir. Eusebius (Chronica, II.86) Trapezus'un kuruluşu olarak M.Ö. 756 tarihini verir. Kaynaklarda Sinope'nin bu koloninin ana şehri olarak geçtiği düşünülürse, Eusebius'a göre ilk kuruluş M.Ö. 756'dan önce olmalıdır. Bu iki görüş Sinope'nin ilk kolonizasyonunu karşılamaktadır ve bu dönemle ilgili elimizde herhangi bir arkeolojik malzeme yoktur. Sinope'nin ikinci kolonizasyonu için Herodotos (IV.12) M.Ö. 678 sonrası: Eusebius (II.89) M.Ö.630: Pseudo-Skymnos (949) M.Ö. 600 tarihlerini vermektedir. Ancak E.Akurgal (a.g.m., s.48) şehirdeki en erken Grek keramiğini M.Ö.610-600 yıllarına tarihlemektedir. Y.Boysal ise (a.g.m., s.26 vd.) M.Ö.580 tarihini vermektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Danoff, M., "Pontos Euxelinos", RE, IX (1962), s. 1055 vdd.; Millner, F., "Die Erste Milesische Kolonisation im Südpontus", Anatolian Studies (W.H.Bukler, Manchester, 1939), s.191 vd. Şehrin kolonizasyonu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Koçak, Ö. (Eskiçağ-Tarihinde Sinope, İstanbul, 1993), s. 42 vdd.

- (7) Akurgal, E.-L.Budde, Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Sinope, Ankara, 1956, s.4, dpnt.10, Lev.II: Akurgal, E., a.g.m., s.48, dpnt.10: Boysal, Y., a.g.m., s.26.
- (8) Herodotos, I.28.
- (9) Herodotos, I.75-86.
- (10) Herodotos, III.90.
- (11) Herodotos, V.28 vd.
- (12) Diodorus Siculus, Bibliotheka Historika, XI.3.

Aynı tarihlerde bu şehirde gümüş staterlerin* basıldığı görülmektedir (13). Sözü edilen iki olay, yani Sinope'nin hem askeri bir güç olarak görülüşü ve hem de sikke darbedişi şehrin bölgedeki gücünün bir göstergesidir.

Atina Arhonu Perikles'in M.Ö.435 yılında (14) Sinope'ye yaptığı sefer Plutarkhos tarafından şöyle anlatılır:

"Tiran Timesileos'a saldırarak 13 gemi ve birçok askerle birlikte Lamakhos'u Sinopellere bıraktı. Bu tiranla etrafındakiler kovulduktan sonra, Perikles Atinalılardan 600 gönüllünün Sinope'ye gidip tiranların evvelce sahip olduğu ev ve arazileri ele geçirek Sinopellilerle birleşmelerini meclise kabul ettirdi" (15).

Atina'nın bu hareketi Karadeniz ticaretine hakim olma çabasının bir sonucudur. Bu, Atina'nın bölgedeki önemli askeri noktalar yerine Sinope ve Amisos gibi ticari üslerde koloniler kurmasına neden olmuştur (16).

Bölgede sözü edilen tarihleri veren sikkelerin birden çoğalan üretimi, Sinope'deki Atinalı kolonistlerin ticari ve ekonomik yönden çok güçlenmiş olduklarına işaret etmektedir. Ayrıca Persler döneminde de şehirde bulunan, ancak bir varlık gösteremeyen yerli halk, Perikles'in seferi sonrası ortaya çıkan ticari canlanmayla zenginleşmiş ve güçlenmiştir. Özellikle sikkelerde İon Birliği'nin koruyucusu Poseidon Helikonius ve Miletos'un baştanısı Apollon'un gözükmesi bunun kanıtıdır (17).

Xenophon'da geçen bazı kayıtlar, Sinope'nin geçirdiği bu gelişimin M.Ö. 4. yüzyıl başlarında da sürdüğünü göstermektedir. Artık o da anaşehir olarak koloniler kurmakta ve bunlardan vergi almaktadır. Sinope'nin kaynaklarda geçen kolonileri şunlardır: Kerasus (Giresun), Kotyora (Ordu), Kromna, Kytoros, Tleion, Pterum (18).

* Stater: Eskiçağda kullanılan bir çeşit madeni para.

(13) BMC, s.XI, pl.XXI. 10: Head, B.V., a.g.e., s.508. Bu paraların ön yüzlerinde kartal başı, arkada ise iki (çapraz) çukur kare yer almaktadır.

(14) Bu seferin tarihi konusu tartışmalıdır. Ruge, W., "Sinope", *Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, III/A (1929), s. 252-255) M.Ö. 440-435 : French, D., (c), "Sinopean Notes 2", *Eplg Anat.*, 18(1991), (s.151) M.Ö.435 tarihlerini vermektedir.

(15) Plutarkhos, Perikles.20.

(16) Rostovtzeff, M., a.g.e., s.67; Robinson, D.M., a.g.m., s.143, 149; Head, B.V., a.g.e., s.508.

(17) Head, B.V., a.g.m., s. 508; French, D., (b), "Sinopean Notes 1" *Eplg Anat.*, 16(1990), s.45 vdd.: French, D., (c), s.141 vdd.: Graham, A.J., "The Colonial Expansion of Greece", *CAH*, III/3(1982), s.122; Magle, D., *Roman Rule In Asia Minor, I-II*, Princeton, 1950, s. 183.

(18) Xenophon, V.5.3, 7, 10. Bu şehirlerden Kromna, Kytoros ve Tleion Amastris şehrini oluşturan dört demosdan üçüdür.

Xenophon Onbinler'in yağmasına karşı Sinopeliler'in tepkilerini anlatırken sözünü ettiğimiz kolonilerden de bahsetmektedir:

"Oysa Kotyoralılar bizim kolonistlerimizdir ve bu ülkeyi barbarlardan aldıktan sonra onlara biz verdik. Bu yüzden Kerasuslular ve Trapezuslular gibi, bize istediğimiz vergiyi ödemektedirler. Bundan dolayı onlara zarar verirsiniz, Sinope şehri kendisini zarar görmüş sayacaktır." (19)

Bu, şehrin gelişiminin ve Karadeniz ticaretindeki rolünün açık kanıtıdır. Özellikle kolonilerinden vergi alması siyasal gücünün de bir göstergesidir.

Strabon'da bu yerleşmelerden Kytoros'un Sinope'yle ilgisi anlatılır:

"Kytoron bir zamanlar Sinopelilerin ticaret yeri idi..." (20)

Aynı şekilde Sinope'nin ticaret limanı olan ve antik kaynaklarda Armene (Hamene: Aklıman) diye geçen liman da Sinope ticareti açısından büyük bir öneme sahiptir (21). Onbinler Sinope'ye geldiklerinde (M.Ö. 400) gemilerini bu limanda demirlemişlerdi. Sinopeliler ise onları dostça karşılamışlar ve konukseverlik armağanı olmak üzere 3000 kile arpa unuyla 1500 ölçek şarap yollamışlardır (22).

M.Ö. 370 yılında Kappadokia Satrapı Datames Sinope'ye saldırmış, fakat Pers Kralı Artaxerxes'in emriyle bu kuşatmayı kaldırmıştır. Ancak Datames'in şehri daha sonra kontrol altına aldığı ve burada kısa süreli bir hakimiyet kurduğu anlaşılır (23).

Bu dönemde şehirde Datames adına sikkeler de darbedilmiştir. Bu sikkeler gümüştür ve basımı kısa süreli olmuştur (24).

Büyük İskender'in Doğu Seferi sırasında Sinope'deki Pers egemenliğinin sürdüğü görülmektedir (25).

(19) Xenophon, V.5.10.

(20) Strabon, XII.3.10.

(21) Xenophon, VI.1.15; 17; Strabon, XII.3.10.

(22) Xenophon, VI.1.15, 17.

(23) Polyænus, Strategemata, VII.21.2, 5.

(24) Head, B.V., a.g.e., s. 508; BMC, s.96, pl.XXI.17. Datames'in ismi sikkelerde DATAMA şeklinde yazılmıştır. Oğlu Syslnas ile bir tutulan Absasan'ın (Abslsin, M.Ö. 362-353) ismi ise Arami tarzında yazılmıştır.

(25) Arrianos, Alexandros Anabasis, III, 24.4. B.İskender Hyrkana'nın Zadrakarta (İsterabad) şehrinde ordugaha döndüğü sırada Hellen ücretli askerleri ve bazı elçi heyetlerine rastlar. Bunlar arasında Sinope'nin de elçileri vardı. B.İskender Sinope elçilerini Hellen Birliğine dahil olmadıkları ve Pers Devleti'ne tabi olduklarından krallarına elçi göndermelerinin suç olmadığı için serbest bıraktı. Sinope'nin Pers merkezine elçi gönderecek bir duruma erişmiş olması, M.Ö. 4. yüzyıl sonlarındaki ticari gücünün ve yayılımının bir göstergesi sayılabilir.

M.Ö. 323 ve 322 yıllarına tarihlenen sikkelerin bulunması bu dönemlerdeki bağımsızlık teşebbüslerine işaret etmektedir (26) .

M.Ö. 323-183 yılları Anadolu'da olduğu gibi, bu şehirde de Hellenistik kralların mücadelesine sahne olmuştur. M.Ö. 306-290 yıllarında da sikke darbının devam ettiği görülmektedir. Bu sikkelerin arka yüzlerinde gemi pruvasının resmedilmesi şehrin ticaretine olan ilgili güzel bir şekilde göstermektedir (27) .

M.Ö. 220 yılında Pontos Kralı II.Mithradates'in Sinope'ye yaptığı saldırı başarısız olmuştur (28) . Bu yıldan (M.Ö.220) şehrin Pontos egemenliğine geçtiği M.Ö. 183 yıllarına kadar Attika ağırlık birimine göre tetradrahmi ve drahmi basılması Sinope'nin bağımsızlığının yanısıra ticari üstünlüğünün de devam ettiğinin bir göstergesidir (29) .

M.Ö. 183 yılında gene Pontos Krallarından I.Pharnakes şehre hücum etmiş ve burasını almıştır (30) . Aynı kral M.Ö.178 yılı sonrası başkentini Ama-seia'dan Sinope'ye taşımış (31) ve şehrin kolonilerini de korumuştur. Bunlardan Kotyora ve Kerasus'daki halkı Kerasus'dan fazla uzakta olmayan bir bölgeye yollayarak burada Pharnakia adında bir koloni kurmuştur (32) .

Mithradates VI Eupator dönemi (M.Ö.121-63) Sinope'nin her yönüyle kalkındığı bir çağdır. Bu dönemde şehirde yoğun bir şekilde sikke darbının gözlenmesi bunun kanıtıdır (33) .

(26) Robinson, E.S.G., "A Find of Coins of Sinope", Numismatic Chronicle, XX(1920), s.10: Head, B.V., a.g.e., s.508. Bu sikkelerin ön yüzlerinde Sinope başı, arkada yunus üzerinde deniz kartalı veya yalnızca kartal ile ΣΙΝΩ yazısı resmedilmiştir.

(27) Head, B.V., a.g.e., s.508. Bu sikkelerin ön yüzlerinde Sinope başı, arkada ise ΣΙΝΩ yazısıyla gemi pruvası yer alır.

(28) Polyblus, IV.56-57.

(29) Head, B.V., a.g.e., s.508: BMC, s.XIII. Bu tetradrahmi ve drahmilerin ön yüzlerinde kuleli Sinope başıyla; arka yüzlerde elinde dal ve vazı tutan Apollon ya da yunus balığıyla oturmuş vaziyette Poseidon resmedilmiştir. Tetrahmi, trihmi ve diobolde ise ön yüzde Sinope, Apollon ve Hermes başları; arkada ΣΙΝΩ yazısıyla beraber kartal ve tripod (üç ayaklı sehpa) bulunur. Tetradrahmi, 4 drahmi değerindeki sikke: Didrahmi, 2 drahmi değerindeki sikke: Obol, 1 drahmünün altıda biri: Diobol, 2 obol değerindeki sikkedir.

(30) Strabon, XII.3.11. Bu dönemde (M.Ö. 189-183) şehirde kısa süreli de olsa sikke darbının olduğu gözlenmektedir. Bu konu hakkında bk. BMC, s.XII.

(31) Polyblus, 25.2 vd.

(32) Strabon, XII.3. 19.

(33) BMC, s.XIII vd., 99 vd., Lev.XXIII/1-5. Buradaki sikkeler bronzdur ve ön kısımlarda Zeus, Pallas, Nike, Genç Perseus, Genç Ares, Artemis başları ve Gorgon'un kesik başıyla Aegle resmedilmiştir. Arka yüzlerde ise pençesinde yıldırım tutan kartal, kınında kılıç ve tripod gibi tasvirler resmedilmiştir. Gene arka yüzdeki bu resimlerin altında ΣΙΝΩ ΠΗΣ kısaltmaları yer almaktadır.

M.Ö.70 yılında şehir Romalı komutan Lukullus tarafından zaptedilir. Lukullus şehre özgürlüğünü verip halka da mallarını iade eder (34) .

Sinope daha sonra Pompeius tarafından kurulan Bithynia-Pontos çifte eyaletinin (M.Ö. 64) sınırları içerisinde kalmıştır. M.Ö. 45 yılında da Caesar tarafından koloni statüsü verilerek Colonia Julia Felix Sinopensis (C.I.F.S.) ismini almıştır (35) .

Roma idaresinin bu ilk dönemlerinde (M.Ö. 1. yüzyıl ortaları) Sinope'nin kırmızı aşıboyası ihracının azalarak da olsa sürdüğü görülür. Ancak palamut ve ton balığı başta olmak üzere deniz ürünleri ihracının önemlerini korudukları anlaşılmaktadır (36) . Bu dönem ticari canlılığı ele geçen sikkelerin varlığıyla da kanıtlanmaktadır (37) .

İmparator Augustus (M.Ö.27- M.S.14), Calicula (M.S.37- 41), Nero (M.S.54- 68) adlarına da şehirde sikke darbedildiği görülmektedir (38) .

M.S. 111-113 yıllarında Bithynia-Pontos Eyaleti'nin valiliğini yapan Genç Plinius Sinope şehrinin kalkınması yolunda önemli çalışmalarda bulunmuştur (39) .

Hadrianus döneminde C.Aelius Caesar (M.S. 129-137) daha sonra Antoninus Plus (M.S. 138-161), S.Severus- M.A.Caracalla- S.Gota (M.S. 193-217), M.O.Macrinus (M.S. 217-218), M.A.S.Alexander (M.S. 222-235), M.A. Gordianus III (M.S. 238-244) ve C.M..Q.D.Trallanus (M.S. 249-251) adlarına da Sinope'de sikke darbedilmiştir (40) .

M.S. 395 yılına kadar Sinope'deki düzenli Roma kontrolü sürmüştür: bu dönemde Roma'nın ikiye bölünmesiyle şehir Doğu Roma'nın sınırları içinde kalmıştır.

(34) Plutarkhos, Lukullus. XXIII.3.

(35) Strabon, XII. 3. 11: Head, B.V., a.g.e., s.509: BMC, s.101, pl..XXIII. 8. En erken Roma sikkelerinde İmparator portreleri yer almaz. Ön yüzde Ceres ya da boğa başı arka yüzde ise hilal şekilli objeler, simpulum (küçük kepçe) bulunur. Augustus'tan itibaren sikkelerde İmparator portreleri resmedilmeye başlanır. C.I.F.S. kısaltmaları ile çift süren kolonistler, Sinope perisi, Sarapıs, Apollo, Nemesıs, Dionysos, Dioskurlar ve balık motifleri de görülür.

(36) Magle, D., a.g.e., s.493: Munro, J.A.R., a.g.m., s.54.

(37) Head, B.V., a.g.e., s.509: BMC, s.100 vd., pl.6-8.

(38) BMC, s.100 vd., pl.XXIII.6, 8.

(39) C.Plinius, Epistulae, X.40.

(40) BMC, s.101 vd., pl.XXIII.9-10: Franke, P.R., *Kleinasien Zur Römerzelt*, München, 1968, s.61: Ebcioğlu, İ., "Neşredilmemiş Yeni Bir Sinope (Sinop) Şehri Sikkesi ve Onunla İlgili Bazı Sorunlar", *Anadolu (Anatolia)*, XVIII(1974), s.95 vdd., Lev.1.1 vdd.

Ticaret Ürünleri

Balık ve Balıkçılık: Eskiçağdan günümüze kadar Sinope ticareti ve ekonomisinin ana gelir kaynağını balık ve balıkçılık oluşturmuştur. Şehrin doğal konumundan dolayı bunu normal karşılamak gerekir. Palus Maeotis'in (Azak Denizi) bataklık kıyılarındaki geniş yavrulama alanlarındaki palamut, orkinos ve ton balıkları buradan kıyı boyunca doğu ve güney yönlerde yollarına devam ederek Trapezus ve Pharnakia'ya gelirler. Buralarda uygun bir ağırlığa eriştiklerinde avlanmaktaydılar. Bunların Sinope'ye ulaşabilenleri daha büyük boyda idiler ve bol miktarda avlanıyorlardı (41) .

Karadeniz'deki (Pontos Euxinos) mersin balığı, uskumru, kalkan, tekir ve yunus balığı gibi yenebilecek balıklardan özellikle son ikisi Sinope'de avlanmaktaydı (42) . Bu balıklar tuzlanarak veya salamura yapılarak, başta Yunanistan olmak üzere birçok bölgeye yollanmaktaydı. Böylece balıkçılık Karadeniz sahillerinde Sinope ve Trapezus başta olmak üzere, koloni yerleşmelerinin gelişmesine ilk basamağı teşkil etmiştir (43) .

Sinope balıkları ve balıkçılığı konusunda Atheneaus şu bilgileri vermektedir:

"Abdera'da avlanan kefallerin harika oldukları ve Sinope kefallerinin de buna yakın olduğunu söyleyip, ayrıca bunların salamuraya yatırıldığında sağlığa çok faydalı olduğunu işaret eder" (44) . Yine Athenaeus aynı bir pasajında:

"Bir dactilus (σ δακτυλοῦς) boyundaki balıklara gelince, bunlar iki dactilus boyundakilerden daha güzel bir lezzete sahiptir. 'Abdera' açıklarında tutulan kefal ve tekir cinsleri, Archestratus'un söylediği gibi harikadır ve Sinope'den gelenler de lezzetçe buna yakındır" (45) demektedir.

Madenler: Anadolu yanmadası maden rezervleri bakımından oldukça şanslı bir konuma sahiptir. İşte bu madenlerin en önemlileri de Güneydoğu Karadeniz dağlarından çıkan Terme (Thermodon) Çayı yataklarında bulunanlarıdır.

(41) Minns, E.H., *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913, s.6; Charlesworth, M.A., *Trade Routes and Commerce of the Roman Empire*, Cambridge, 1926, s.84; Danoff, M., *a.g.m.*, s.978 vdd.; Cramer, A., *Geographical and Historical Description of Asia Minor*, Oxford, 1882, s.288 vd. Bu konu ve diğer ticaret ürünleri için bk., Koçak, Ö., *a.g.e.*, s.92 vdd.

(42) Atheneaus, III. Bunlardan yunus balığı yağı ve diğerinin hastalıklardan iyileştirici etkisi nedeniyle avlanmaktadır.

(43) Leaf, W., *a.g.m.*, s.2; Danoff, M., *a.g.m.*, s.978 vdd.

(44) Atheneaus, III.118c.

(45) Athenaeus, VII.307b. Ayrıca bk. VIII.338-339. 1 dactilus (σ δακτυλοῦς) yaklaşık 1,80 cm. gelmektedir.

Aslında, bu kıyılar özellikle batıya olan maden ihraçlarından dolayı önem taşıyorlardı. Başta Sinope ve Trapezus olmak üzere, bölge kolonileri hinterlanddan gelen madenlerin Yunanistan'a va batıya sevkinde başrol oynamaktaydılar (46)

Khalyb Çeliği başta olmak üzere bölgenin madenleri bütün Akdeniz dünyasında ünlü idi. Sinope, hinterland ve kıyı yerleşmelerinden gelen diğer ürünler gibi madenlerin de ihracını gerçekleştirmekte idi (47) .

Kırmızı aşı boyası: Bu aşı boyası 'miltos' (μῖλτος) ya da 'Sinope toprağı' (Σινωπις) diye isimlendirilmektedir. Aslında Sinope'den ziyade Kappadokia'da bulunmaktadır. Fakat ihraç edildiğı ana merkezin Sinope olması nedeniyle, zamanla Sinope toprağı diye anılmaya başlanmıştır (48) . Parlak kırmızı rengi ve kumtaşı içermesinden dolayı rağbet görmekte idi. Genelde ev, gemi ve tahta eşyalarda kullanılmaktaydı. Mobilya dekorasyonu, tahta oymacılığı, küçük terra-kota heykelciklerde bile sanatsal amaçlarla kullanılmaktaydı (49) .

Vitruvius bu aşiboyasının çıkarıldığı yerlerden bahsetmektedir:

"Bol miktarda aşı boyası birçok yerde çıkarılıyordu. Fakat en kalitelisi sadece Pontos'daki Sinope yerleşmesinde, Mısır'da, İspanya'da Balear Adaları'nda ve Roma hükümetinin yıllık gelirini Atinalılara bıraktığı Lemnos gibi birkaç yerde bulunmaktaydı" (50) .

Plinius ise bu toprak hakkında şu bilgileri kaydetmektedir:

"Sinope toprağı ilk olarak Pontos'da bulundu ve o günden sonra ismini Sinope şehrinden aldı. Aynı zamanda Mısır, Balear Adaları* ve Afrika'da bulunmaktadır: fakat en iyisi yüksek kayalıklarda yer alan Kappadokia ve Lemnos büyük mağaralarından elde edilir. Eskiçağlarda kırmızılık vermesi için kullanılırdı. Üç çeşit Sinope toprağı vardır: kırmızı, soluk kırmızı ve ikisinin arası" (51).

(46) Rostovtzeff, M. - H.A. Ormerod, "Pontos and Its Neighbours" CAH, IX (1951), s.212: Drews, R., "The Earliest Greek Settlements on the Black Sea", JHS, XCVI (1976), s.322 vd.

(47) Robinson, D.M., a.g.m., s. 141: Rostovtzeff, M. - H.A.Ormerod, a.g.m., s.212: Rostovtzeff, M., The Social and Economic History of the Hellenistic World I-III, London, 1964, s.571: Magle, D., a.g.e., s.341: Drews, R., a.g.m., s.319 vdd.

(48) Plinius, XXXVI.13. Ayrıca bk. Vitruvius, VII.2. Ephesos'da da bu toprağın ticareti başladığında eski isminin kullanımı devam etmiştir.

(49) Plinius, XXXVI.13.

(50) Vitruvius, VIII.7.2.

* Bu adalar İber Yarımadası'nın doğusunda yer almaktadır.

(51) Plinius, XXXVI.13.

Plinius Sinope aşiboyasının resim yapmakta kullanıldığından söz ederken, bunun Ephesos'daki benzerine tercih edildiğini de kaydetmektedir (52). Plutarkhos ise Sinope kırmızı toprağını minerolojik olarak incelemektedir (53).

M.Ö. 4. yüzyıl sonlarında Ephesos'un Lykaonia'da Sızma yanındaki madenlerden toprak getirip Sinope aşiboyası pazarına darbe vurmasıyla bu ticareti de azalmıştır (54).

Kereste: Karadeniz kıyılarının orman bakımından ne derecede zengin olduğu açıktır. Özellikle gemi yapımında kullanılacak türden ağaçlar Sinope ve çevresinden sağlanabilmektedir. Yunanistan'a gemi kerestesi yollayan bellibaşlı merkezlerden biri Pantikapaion (Kerç) iken, daha sonraları buna Sinope de katılmıştır (55). Günümüzde bile şehir ve hinterlandı incelendiğinde bu zengin orman varlığı gözlemlenebilir.

Canlı hayvan: Kappadokya ve Paphlagonia'da başta koyun, keçi, katır ve at olmak üzere pekçok evcil hayvanın yetiştirildiği bilinmektedir. Eskiçağda bunların Sinope'ninki gibi merkezi bir limandan taşınmış olmasını da doğal karşılamak gerekmektedir (56).

Zeytinyağı : Sinope'de zeytin ağacı günümüzdekinden çok daha önemliydi ve ondan elde edilen zeytinyağının ihracı da bellibaşlı gelir kaynakları arasındaydı. Sinope Kuzey Anadolu'daki zeytinliklerin en batı sınırını oluşturmaktaydı. Buna ek olarak doğuda üretilen zeytinyağının da ihracat limanıydı. Böylece zeytinyağı Karadeniz'in diğer kıyıları, Yunanistan, Kappadokya ve güneydeki ülkelere hemen bütünüyle Sinope'den taşınmaktaydı (57).

Günümüzde bile Sinope ve Gerze taraflarında seyrek de olsa zeytin ağaçlarının bulunduğu görülür. Bu ise eskiçağda zeytinyağı üretiminin daha büyük boyutlarda olabileceğine işaret sayılabilir (58). Arkeolojik malzeme de

(52) Plinius, XXXIII.39. Ayrıca bk. Strabon, XII.2.10.

(53) Plutarkhos, 436 b-c.

(54) Strabon, XII.2.10.

(55) Strabon, XII.3.11: Theophrastus, ΠΕΡΙ ΦΥΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, IV. 53.

(56) Charlesworth, M.A., a.g.e., s.83; Robinson, D.M. a.g.e., s.141 vd.

(57) Strabon, II.1.15: III.2.6. Zeytin ve zeytin ağacı eskiçağ Yunanistan'ında kutsal kabul edilmekteydi. Söylencelerde Elis Bölgesi'nde Olympia'daki Zeus Tapınağı'nın bahçesinde bir zeytin ağacı bulunduğu ve Grek anne ve babadan doğan bir gencin altın bir orakla bundan zeytin döktüğü anlatılmaktadır. Zeytin dalı da zaferi simgelemektedir. M.Ö. 490 Maraton savaşı sonrası Athena'nın başına zeytin dalı konur. Olympia oyunlarının galiplerine de armağan olarak zeytin dalı verilir.

(58) Saraçoğlu, H., Bitki Örtüsü, Akarsular ve Göller, İstanbul, 1990, s.59 vdd.

bunu doğrulayıcı niteliktedir. D.French tarafından tespit edilen ve M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen bir mezar stelinde "Zeytin tüccarı Manes" yazısı bulunmaktadır (59) . Bu da, yörede eskiçağda zeytinyağı ticaretinin varlığını kanıtlamaktadır.

Sinope amforaları: Ele geçen malzemelerden, amfora ihrac eden ilk merkezin Thasos olduğu anlaşılmaktadır. Thasos'un ünlü şarabının Batı Pontos pazarlarında ilk görünüşü -baskısız amforalar da hesaba katıldığında- M.Ö. 5. yüzyıl ortaları, hatta daha kesin olarak M.Ö. 4. yüzyıl sonlarıdır (60) .

Sinope şehri ise M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren amfora imal ve ihracına başlamıştır. Ayrıca gelişmesine paralel olarak bu konudaki üstünlüğünü de artırmıştır (61) . Kentin baskılı amforaları daha çok Batı ve Kuzey Karadeniz kıyılarında bulunur ve bunların sayıları da 20000'i aşar (62) . Özellikle bu baskılı amforalar sayesinde Pontos Trakyası, Akdeniz ve Karadeniz arasındaki ticari ilişkileri daha net olarak inceleyebiliriz (63) .

Sinope bu gelişmesi sayesinde Rodos, Knidos, Thasos, Akanthos ve Herakleia Pontika gibi, baskılı amfora imalat ve ihracatçısı merkezlere karşı büyük üstünlük kurmuştur. Aynı şekilde, amfora merkezlerinde üretilen kiremitlerin üzerlerine de baskı yapılmıştır. Bunların üst kısımlarında bazen imalatçının, bazen de atölye şefinin adı bulunur. Kartal, yunus balığı, üzüm salkımı, hayvan ve tanrı başları bilinen amblemlerdir. Özellikle yunus üzerinde kartal motifi Sinope sikkelerindeki motiflerle büyük benzerlik gösterir (64) .

(59) French, D.(b), a.g.m., s.47, no.3.

(60) Lazarov, M., "Les Timbres Amphorigues Grecs et Les Problemes Commerciaux en Thrace Pontique", *BCH*, XII (1986), s.403; Hind, J.G.F., "Greek and Barbarian Peoples of the Shores of the Black Sea", *Arc.Rep.*, 30 (1983-84), s.95.

(61) Garlan, Y., "Quelques Reflexions Sur Les Timbres Amphorigues Sinope", *TBK Kong.Bil.*, II/1 (1988), s.550; Lazarov, M., a.g.m., s.401; French, D.(a), "Sinopen Amphoras", *BCH*, XIII (1986), s.393 vd., Scelov, A.N., *Les Amphores Timbrees d'Amastris*, *BCH*, XIII (1986), s.371.

(62) Garlan, Y., a.g.m., s.550. Örneğin Kallatis'deki Sinope baskılan bütün baskılı mühürlerin %42'si oranındadır. Sinope, Batı Karadeniz pazanna haklıdır. Buranın baskılı amforalarında Sinope'ninkiler %32 ile birinci sırada yer alırlar. bk. Lazarov, s.402.

(63) Lazarov, M., a.g.m., s.401; Hind, J.G.F., a.g.m., s.95.

(64) Garlan, Y., a.g.m., s.549; French, D., (a), a.g.m., s.393; Hind, B., a.g.e., s.95; Alabe.F., a.g.m., s.376 ve ayrıca s.387'de "ilk tiplerde yunusun kuyruk yüzgecinin hilal şeklinde olduğunu" belirtmektedir. Bu, dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Çünkü hilal Mithradatesler hanedanının simgesidir ve bu da Ay Tanrısı Men'e dayanmaktadır. M.Ö. III. binlerden itibaren Anadolu'da tapınım gören Men, özellikle Phygler tarafından benimsenerek ulusal tanrı niteliğine bürünmüştür. Anadolu'nun diğer bölgelerinde de tapınımına rastlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Lesky, J., ('Men'. *Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, XV/1 (1931), s. 690. Strabon da Anadolu'daki Men tapınaklarından söz eder (XII.3.31, 8.20). Bu motiflerin sikkelere yansımaları için bk. Head, B.V., a.g.e., s.508 vd.: BMC, s.98 vd.

Son yıllarda Bulgar ve Romen uzmanlar tarafından yazıtlı amforalarda yapılan incelemeler, amfora baskıları ile Geç Klasik Çağ ve Hellenistik Çağ'daki deniz taşımacılığının gelişimi hakkında daha çok bilgi sahibi olmamıza neden olmuştur. Ancak bu malzemelerin geniş bir alana yayılması incelemeleri güçleştirmektedir (65) Sözünü ettiğimiz araştırmacılardan Lazarov yaklaşık 4000 amfora baskısını 11 farklı imalat merkezine ayırmıştır. Bunları da 3 büyük bölgede vermektedir:

1. Ege Denizi'nin kuzey kıyıları (Thasos, Parmeniskos ve Zenon Grubu),
2. Güney Ege (Rodos, Kos, Knidos, Paros ve Alexandria Troas),
3. Karadeniz Bölgesi (Sinope, Herakleia Pontika ve Khersonesos) (66) .

Y.Garlan Sinope'nin bu konudaki rolünü şöyle belirtmektedir:

"Sinope keramik baskıları büyük miktarda, Karadeniz'in batı ve kuzey kıyılarındaki yerleşmelerde bulunmuştur. Bunların sayıları 20000'i aşmaktadır. Doğru tarihlendirildiklerinde, bunların yörede çalışan arkeoloğlara kıymetli kronolojik işaretler vermesi mümkündür. Tarihçilere de Sinope ticari değişimleri ve yönlendirmelerini (keramik, yağ ve şarap) gösterirler" (67) .

F.Alabe ise Sinope amforaları için farklı kronolojik cetvelleri verdikten sonra, kesin bir sıralamanın yapılamayacağını belirtmektedir (68) . Ayrıca, amblemlerdeki tekdüzellik, astynom* ve amblem isimlerindeki karışıklık bunun bir diğer nedenidir (69) . Grakov'un M.Ö.300-70: Semenov'un M.Ö. 350-110: Brasinskij'in M.Ö. 360-100 ve Vassilenko'nun M.Ö. 400-130 tarihleri bu konuda başlıca önemli kronolojik verilerdir (70)

Atina Agorası'nda bulunmuş olan Sinope baskılı amforalarının tarihlenmesi konusu da oldukça tartışmalıdır. Vassilenko'nun bunları M.Ö. 220-

(65) Lazarov, M., a.g.m., s.402.

(66) Lazarov, M., a.g.m., s.401 vd.

(67) Garlan, Y., a.g.m., s.549 vd. Bütün bunlar amfora imalatı ve bu ürünlerin ticari aktiviteye yansımadaki paralelligi gözönüne serer.

(68) Alabe, F., a.g.m., s.380. Sürekli olarak yeni amfora baskılarının ortaya çıkışı da buna neden olmaktadır.

* Astynomlar şehirlerde 1 yıllık bir süre için seçilen görevlilerdi. Caddeleri temiz tutmak, festivallerle ilgilenmek ve özel hayatı düzenleyen kanunları uygulamak gibi vazifelere sahiptiler. Küçük para cezalarını verebilmekteydiler. Liman ve pazar vergilerini toplamaktaydılar.

(69) Garlan, Y., a.g.m., s.551.

(70) Alabe, F., a.g.m., s.377; French, D(a), a.g.m., s.392 vd.; Garlan, Y., a.g.m., s.551 vd. M.Ö. 220 ile M.Ö. 185 yıllarında Pontos krallarının saldırıları ve şehri ele geçirmeleri bunların Sinope baskılıları kronolojisinde belirleyici tarihler olmasına neden olmuştur.

130 yılları arasına yerleştirmesine rağmen (71), Alabe bu buluntularla böylesine kesin bir kronoloji verilemeyeceğini bildirmektedir. Ayrıca Vassilenko'nun M.Ö. 220-110 yıllarına nazaran, temkinli davranarak M.Ö. 200-160 yıllarının daha mantıklı olacağını bildirmektedir (72) .

Güneybatıda Sinope baskılı amforalarının ulaştığı en uzak nokta ise Apollonia Pontika'dır (Burgaz). Burada Grakov tarafından bulunan malzemeler üzerinde Astynom Apollonides, Posidonios'un oğlu ve imalatçı Manikkos ile amblem olarak üzüm salkımı bulunmaktadır. Bu mühür Sinope ile Kyrene (El-Beida) arasındaki ticaret için delil olarak görülse bile tek başına fazla bir anlam ifade etmemektedir. F.Alabe bu mühürü Vassilenko'nun kronolojisine göre M.Ö. 180 yılına yakın bir döneme tarihlenmektedir (73) .

Aynı şekilde Thasos'da yapılan araştırmalar sonucu ele geçen 250 baskı arasında iki Sinope mühür baskısına rastlanmıştır. Bunlar M.Ö. 370-330 yıllarına tarihlenmektedir ve bilinen bazı karakteristikleri taşırlar. Yunus üzerinde kartal amblemi bunlarda da vardır. Her iki baskıda da $\epsilon\pi$ takısı kullanılmıştır. Apollodoros için $\alpha\sigma\tau\upsilon$ ünvanı kısaltması verilmiştir. Dionysos mühründe ise iki özel ismin kısaltıldığı; tam ünvan belirtilmediği görülmektedir (74) .

Sinope için yalnızca amfora imal ve ihracı değil, aynı zamanda çevre yerleşmelere bir etki de sözkonusudur. Örneğin: Amastris şehrinin amfora imalatında Sinope ve Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğlisi) unsurlarının varolduğu görülür. Bu da şehrin kuruluşu ve sonrasında Sinope ve Herakleia'dan buraya gelen çömlekçilerden dolayıdır. A.N.Sclov bunu şöyle açıklamaktadır:

"Sinope ve Herakleia'dan gelen çömlekçiler, Amastris'e yerleştikten sonra sadece önceden yapmakta oldukları morfolojik modelleri çalışmakla kalmadılar -ağızdaki belirgin değişikliği katarak- aynı zamanda minerolojik analizlerden görüleceği gibi, teknolojik reçetelerini korudular. Muhtemelen aynı maden yatağından gelen ve diğerlerinin de kullandığı mineral katkıları kullanmak istediler. Bu veriler, keramik atölyelerinde yaptıkları AMACTPIOC ve

(71) Alabe, F., a.g.m., s.382.

(72) Alabe, F., a.g.m., s.384. Ancak F.Alabe yine de net bir kronoloji sunulamayacağını belirtmektedir.

(73) Alabe, F., a.g.m., s.383 vd., fig.1. Burada amblem olarak üzüm salkımı kullanılmıştır:

$\text{A}\sigma\tau\upsilon\upsilon[\mu\omicron\upsilon\nu(\nu)\tau\omicron\zeta]$
 $\text{A}\pi\omicron\lambda\lambda\omicron\nu[\iota\delta\omicron\nu]$
 $\tau\omicron\upsilon \text{Π}\omicron\sigma\iota\delta [\omicron\nu\iota\upsilon\upsilon]$
 $\text{M}\omicron\nu\iota\chi\chi\omicron\zeta$

(74) Alabe, F., a.g.m., s.386.

ΑΜΑΣΤΡΙΟΣ baskılı amforalarını Sinope ve Herakleialı sanatçılarla birlikte yaptıklarını gösterir. Bu ürünlerin heterojen karakteri ve aynı üründe Sinope ve Herakleia özelliklerine rastlanması böyle açıklanabilir. Muhtemelen, bu amforaları prototiplerinden ayırmak için, yeni bir karakteristik, özel ağız şekli oluşturmuş olabilirler" (75).

Her ne kadar, bu amforaların incelenmesi kronolojik ve sanatsal gelişim için bazı veriler ortaya koysa da bize gerekli olan birçok malzemeyi sunmaz.

Scelov: "Keramik yazıtlarının incelenmesi konusundaki ilerlemeler, birçok amfora baskısının oldukça net olarak tarihlenmesine imkan sağlamıştır. Amfora taşımacılığı ile ilgili malzemelerin incelenmesi de, bunların gelişmeleri ve dinamik değişimleri hakkında bilgi vermiştir" (76) demektedir.

Ancak, amfora malzemesinin ve taşımacılığının incelenmesinde geçici verilerden yola çıkılması, karşılaşılan en büyük güçlüklerden olmaktadır. Sürekli, araştırmalar sonucu ele geçen malzemeler de kesin bir değerlendirmeyi imkansız kılmaktadır. Hele de Sinope gibi, o dönem ticaretinde başrol oynayan bir şehir için bu daha da güçtür. Fakat açıkça anlaşılan eskiçağda Sinope'nin amfora imal ve ihracında önemli bir rol oynadığıdır.

Eskiçağda Sinope'nin Karadeniz ticaretindeki yeri ve ticaret ürünleri konusunun, bir makalenin sınırları içerisinde sığdırılmasının güçlüğü ortadadır. Burada sadece sözü edilen konuya anahatlarıyla değinmek durumundaydık. Ancak yine de elde ettiğimiz veriler bu dönem ticari değişim ve gelişimleriyle, ticaret ürünleri hakkında genel bir bilgiye sahip olmamız için yeterli olmuştur. Özellikle Sinope'nin M.Ö. 1. yüzyıla kadar Karadeniz ticaretinde önemli bir rol oynadığı ve bölgenin en gözde limanı olduğu açıkça anlaşılmıştır. Daha sonra ticaret yollarında görülen değişim ve bu kıyılarda Amisos'un önem kazanmasıyla Sinope'nin değerini yitirdiği gözlenir.

Bu dönemde Sinope ticari ürünleri arasında balık, madenler, kırmızı aşı boyası, kereste, canlı hayvan, amfora ve zeytinyağının önemli yer tuttuğu anlaşılır. Özellikle kırmızı aşı boyasının bu şehirle özdeşleştiği; balık, zeytinyağı ve

(75) Scelov, A.N., a.g.m., s.371. Ancak kültürel etkileşim gözönüne alınmalıdır. Amastris'e yerleşen çömlek imalatçılarının eski yerleşmelerindeki malzemedan biraz farklı olsun diye bazı değişikliklere gidebileceği savı hatalıdır. Herhalde Sinope ve Herakleia sanatsal unsurları yerel kültür unsurlarıyla bir senteze uğramış; sonuçta, bu iki yerleşme ürünleriyle de kısmen benzeşen yeni malzemeler ortaya çıkmıştır.

(76) Scelov, A.N., a.g.m., s.403.

amfora ithalinin de birincil önemde olduğu görülür. Ticaret ve ticaret unsurlarının arkeolojik malzemeye de teyit edilmesi bunun en açık kanıtıdır.

Ancak , arkeolojik çalışmaların yetersiz oluşu da gözden kaçmamalıdır. Özellikle tespit edilen amfora, çeşitli yazıtlar ve diğer materyallerin zamanla çoğalması bilgilerimizin sürekli artmasına neden olmaktadır. Bu ise değerlendirilmede güçlükler yol açmaktadır.

Bütün bunlara rağmen eskiçağ Sinope'sinin, doğal limanı ve Kuzey-Güney yol güzergahının uç noktasında olması dolayısıyla hinterlanddan gelen ticari ürünleri rahatça pazarlayabildiği açıktır. Bu da M.Ö. 7. yüzyıl sonlarından M.Ö. 1. yüzyıl başlarına kadar olan dönemde Sinope'nin Akdeniz dünyasının en önemli ihracat limanlarından biri olmasına neden olmuştur.

Bibliyografya ve Kısaltmalar*

a.Kaynaklar:

ATHENAEUS,
Deipnosophistae,
ed.Ch.B.Gulick (Loeb), London, 1961.

HERODOTOS,
Herodot Tarihi (Historiai),
çev.M.Ökmen, İstanbul, 1983.

PLİNİUS,
Naturalis Historiae,
ed.H.Rackham (Loeb), London, 1961.

PLUTARKHOS,
Moralia,
ed.F.C.Babbitt (Loeb), London, 1962.

POLYBİUS,
Historiae,
ed.W.R.Paton (Loeb), London, 1960.

STRABON,
Coğrafya XII-XIV (Geographika),
çev.A.Pekman, İstanbul, 1985.

* Bibliyografya seçme eserlerden oluşmaktadır. Diğer eserler dipnotlarda verilmiştir.

VITRUVIUS,
De Architectura,
ed.F.Granger (Loeb), London, 1962.

XENOPHON,
Anabasis,
ed.C.L.Browson (Loeb), London, 1947.

b.Yeni Eserler:

AKURGAL, E.,
"Sinop Kazıları- Die Ausgrabungen von Sinope",
Türk Arkeoloji Dergisi, VI-1 (1956), s.47-6.

ALABE, F.,
"Les Timbres Amphoriques de Sinope Trouves en Dehors du Domaine
Pontique",
Bulletin de Correspondance Hellenique, XIII (1986), s.375-386.

BOYSAL, Y.,
"Sinop'un En Eski Buluntuları ve Kolonizasyonu Hakkında",
Türk Arkeoloji Dergisi, VIII-2 (1958), s.23-29, Lev.XXI-XXIV.

CHARLESWORTH, M.A.,
Trade Routes and Commerce of the Roman Empire,
Cambridge, 1926.

DANOFF, M.,
"Pontos Euxeinos",
Real Encyclopadie Supplementband, IX (1962), S.865-1175.

DREWS, R.,
"The Earliest Greek Settlements on the Black Sea ",
Journal of Hellenic Studies, XCVI (1976), s.18-31.

French(a)
FRENCH, D.,
"Sinopean Amphoras",
Bulletin de Correspondance Hellenique, XIII (1986), s.391-393.

French(b)
"Sinopean Notes 1",
Epigraphica Anatolica, 16 (1990), s.45-64.

French (c)

"Sinopean Notes 2",

Epigraphica Anatolica, 18 (1991), s.141-156, Lev.6-9.

GARLAN, Y.,

"Quelques Reflexions Sur Les Timbres Amphoriques de Sinope", *Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, II/1 (1988), s.549-554.

GRAHAM, A.J.,

"The Colonial Expansion of Greece",

Cambridge Ancient History (The Expansion of the Greek World, Eight to Sixth Centuries B.C.), ed.J.Boardman- N.G.L.Hammond, III/3 (1982), s.83-162.

HEAD, B.,

Historia Numorum, A Manuel of Greek Numismatics,
London, 1911.

HIND, J.G.F.,

Greek and Barbarian Peoples of the Shores of the Black Sea,
Archaeological Reports, 30 (1983-84), s.71-97.

KOÇAK, Ö.,

Eskiçağ Tarihinde Sinope,

(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1993.

LAZAROV, M.,

"Les Timbres Amphoriques Grecs et Les Problemes Commerciaux en Thrace Pontique",

Bulletin de Correspondance Hellenique, XIII (1986), s.401-405.

LEAF, W.,

"The Commerce of Sinope",

Journal of Hellenic Studies, XXXVI (1916), s.1-15.

MAGIE, D.,

Roman Rule In Asia Minor I-II,

Princeton, 1950.

MUNRO, J.A.R.,

"Roads in Pontus, Royal and Roman",

Journal of Hellenic Studies, XXI (1901), s.52-66.

ROBINSON, D.M.,

"Ancient Sinope",

American Journal of Philology, XXVII-2 (1905), s.125-153.

ROSTOVTZEFF, M.,

Iranians and Greeks in South Russia,

Oxford, 1922.

ROSTOVTZEFF, M.- H.A.ORMEROD,

"Pontos and Its Neighbours: The First Mithridatic War",

The Cambridge Ancient History, IX (1951), s.211-260.

SCELOV, A.N.,

"Les Amphores Timbrees d'Amastris",

Bulletin de Correspondance Hellenique, XIII (1986), s.365-373.

BMC

WROTH, W.,

British Museum Catalogue, Pontus, Paphlagonia, Bithynia and the Kingdom of Bosphorus,

London, 1964.

